

ВІСТНИК

(Nachrichtenblatt
des Bundes
zur Befreiung der Ukraina)

Союза визволення України

Виходить що тижня в неділю.

Річна передплата вносить 15 К., 15 Мар., 3 Дол., 6 рублів,
піврічна 8 К., 3 рублі, квартална 4 К. 50 сот., 1.75 руб.

Ціна сього числа 40 сот., 15 коп.

Менших рукописей і віршів не звертаєть ся; з приводу того не входить ся в ніяку переписку.

Редагує Комітет.

Видає і відповідає за редакцію: Микола Троцький.

Адреса редакції: Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II, Tür 19.

Адміністрація: Tür 6. Телефон: 13430. Чек. конто: ч. 107.090.

III. рік. Ч. 54.

Відень, 3 вересня 1916.

Ч. 114.

Українська справа в Росії.

Від декількох тижнів у російській пресі помітно знов збільшене уваги до українського питання. Як реакційно-шовіністичні, так і національно-поступові часописи присвячують, хоч і з різних поглядів, докладні статі українській справі. Така уважність Москалів до народу, якого по колишній офіційній заяві російського правительства — „не було, нема й не може бути“, не являєть ся несподіванкою. Вже на останнім засіданню Державної Думи трудовики й соціалісти, як ми в свій час згадували в нашій часописі, рішучо зажадали поставлення національного, а зокрема українського питання на денний порядок. Думу розігнано й обговоренне національного питання перенесено переважно на шпальти часописей.

Збільшене терену російської окупації в східній Галичині та змагане Росії за всяку ціну перегнати центральні держави в розв'язці польської справи збільшили знов актуальність українського й польського питання в Росії. Коли справа польського королівства, зайнятого центральними державами, зробила ся в деякій мірі академічною, то українська справа не втрачає своєї реальности і князь Євгеній Трубецкой у „Русь-ім Слов-і“ ставить її на перше місце, хоч і розв'язує її більш ніж сумнівно. З огляду на те, що князь Трубецкой є впливовий політиком, а його погляд на українське питання є разом з тим і поглядом значної частини російських лібералів, подаємо сю статю, починаючи місця, що не торкають ся безпосередньо української справи. Сю статю надрукувало „Русское Слово“ з 6 серпня п. з. „Російські перемоги й найблизші національні завдання“.

З початку статі князь Трубецкой говорить про ті розчарування, які принесла російському громадянству націоналістична політика правительства в завойованих краях та його спроби позбавити значіння відомий маніфест Миколи Миколаєвича. „Коли сі спроби повторять ся й тепер, матимуть успіх“, — пише Трубецкой — „духовий зміст цілої „атечественной війни“ — (війни за рідний край) затратить ся, а се сотворить для Росії нові небезпеки“. . . „Наші перемоги знову висувають на перший плян ряд дуже важних національних питань. Я не буду говорити про те, як їх у нас досі рішали; але я вважаю необхідним зазначити те їх рішення, котре я вважаю єдино правильним. Наше посуненне наперед у Галичині робить передовсім необхідним те чи инше негайне рішення українського (всюди підчеркненне „Русского Слова“) питання. Від того, як ми поставимо ся до сього питання, залежить сама певність наших здобутків у Галичині. В інтересі цілої Росії необхідно, щоб в особі Галичан ми здобули приятелів, а не ворогів, щоб прилученне до Росії було добром не лише для Росії, але й для Галичини. Але щож ми повинні зробити для сього?“

Здавало ся-б, для сього ми повинні забезпечити населенню завойованих країв цілковиту неторканість його віко-

вого ладу, його побуту й віри і се цілком незалежно від того, чи вважаємо ми Галичан Москалями чи інородцями. Коли вони „руссіє“ (Москалі), до їх національних окремішностей треба ставити ся з тим більшою повагою. В сїм випадку треба вважати „руською“ їх рідну мову, „руською“ треба вважати цілу їх культуру. Її треба берегти старанно яко цінну окремішність „русского“ елементу. Наш войовничий націоналізм мислить саме навідворот. З його погляду, коли Українці — „руссіє“, се значить, що вони не сміють учити ся на рідній мові й не повинні держати ся віри батьків. Тіж самі московські націоналісти, котрі в деякій мірі признають право на самостійну національну культуру Полякам та иншим інородцям, не признають сього права Українцям лише тому, що вважають їх „руссієми“. В таким відношенню до Українців криєть ся разяча протирічність; не можна-ж признати їх одним з нами народом і властиво тому бачити в їх мові та звичаях вислів чужого й ворожого нам національного руху. Не трудно увачити собі, які наслідки може дати ся протирічність у практичній політиці. Коли російська окупація причинить ся до припинення занять в українській школі, коли вона буде загрожувати самому існуванню сеї школи, ми матимемо собі ворога в кождім українськїм школярі та його батьках. Навіть нашим прихильникам у Галичині впоїмо ми сим думку, що російська влада є для них не прилученнем до Росії, а тяжким чужоземним ярмом. Жадна протиросійська пропаганда не може принести нам більшої шкоди ніж така національна шкільна політика й така віроісповідна політика, котрі впоюють у Галичан переконання, що від Австрії повинні чекати ненарушености їх віри.

Коли у відношенню до інородців русифікаторська політика одіозна, то у відношенню до „руссієх“ вона крім того й безглузда. Коли ми вважаємо Галичан віткою „русского“ народу, нема нам чого дбати про те, щоб вони стали русієми; ми повинні признавати „руссієми“ й те наріче, котрим вони говорять, і ту школу в котрій вони досі вчили ся. Їм треба впоїти переконання, що Росія прийшла до Галичини не ламати, а охороняти їх віковий лад. Державно-великоруську мову треба завести в галицькій школі яко новий обовязковий предмет, а не яко мову навчання, якою повинна лишити ся українська мова. А особливо не повинно бути жадного ламання навчання й жадного припинення шкільних студій у зайнятих нами місцевостях. Коли ми ставимо собі цілю злитте Галичан з автхтонним російським населенням, ми повинні відразу дати їм переконання, що бути російським — се значить для них не зректи ся своєї віри й національної окремішности, а зберегти їх“.

Нам неясне, чого властиво хоче Трубецкой, забезпечити національний розвиток галицьких Українців, чи улєк-

шити їм злиття і асиміляцію з Москалями. Але найбільшою непослідовністю висновків князя Трубецького є те, що він бере в оборону самих лише галицьких Українців, не згадуючи жадним словом про російських Українців. Е. Трубецької не може не знати про існування 30 мільйонів російських Українців. Їх національну окремішність признала не лише російська Академія Наук, а й більшість конституційно-демократичних товаришів князя Трубецького. Російські Українці не мають ніяких національно-політичних прав у порівнянні з галицькими братами, а чому ж російські ліберали не вжили всіх залежних від них засобів, аби надати національні права російським Українцям, раніше ніж агітувати за прилученням галицьких Українців?

Воно виглядає дуже по людському, коли князь Трубецької виступає в обороні галицьких Українців раніше навіть, ніж ціла східна Галичина опинилася під властю Росії, але в самій Росії правительством нищить найменші позначки національного життя Українців і російські ліберали не роблять жадних конкретних висновків з такої політики правительства супротив Українців. Трубецької гадає, що „в інтересі Росії“ лежить здобути в особі Галичан у разі їх прилучення до Росії не ворогів, а приятелів. Але князю Трубецькому мусіло б упасти на думку, що бути приятелями держави, яка немилосердно гнітить 30 мільйонів Українців, галицькі Українці не можуть. Шовіністичні експерименти в Галичині — гадає Трубецької — сотворять „нові небезпеки для Росії“, але небезпеки для Росії від угнітання російських Українців він не бачить. Дивне полученне далекозорости з політичною короткозорістю буває в російських лібералів...

З міркувань князя Трубецького Українці повинні собі добре запам'ятати, що дістати якісь національні права вони можуть не з ласки, а лише „в інтересі Росії“. Примусити Росію признати національно-політичні права Українців можуть лише „нові небезпеки для Росії“, себто небезпека втрати України. Й усунути сю небезпеку російські ліберали очевидно не в силі. Протів їх хисткого, мінливого, нерішучого й непослідовного становища супротив українського питання виступають реакційні шовіністи та проголошують на сторінках „Колокола“ й інших реакційних органів яскраво означену, послідовну політику гнетення Українців.

Згадані вище закиди князя Трубецького на адресу реакціонерів, які по його думці творять нові небезпеки для Росії, сильно дратують „Колокол“: „духовий зміст війни“, зазначений Трубецьким, „Колокол“ називає „самознищенням Росії“. Таким робом реакційні шовіністи й поступові націоналісти марки князя Трубецького не можуть погодити ся щодо теперішньої тактики в українськiм питанні. Суддю в їх спорі являєть ся російське правительство, а воно йшло досі та йде тепер за вказівками не лібералів, а реакціонерів.

Зокрема діяльність Союзу визволення України поза межами російської деспотії обурює дуже російських реакціонерів. „Колокол“ доносить, що з подібним обуренням ставить ся до діяльності Українців і англійський „Daily Telegraph“. „Колокол“, пінячи ся від злости, оповідає своїм читачам про видавання нашої часописи та її ґрунтовні засади, цитуючи часом і місця, що найбільше дратують його. Орган російських реакціонерів сильно занепокоєний також тим, що „інтерес Німеччини до українського питання постійно зростає“. Він подає докладно й назвища членів президії товариства німецьких пособників українських визвольних змагань „Україна“, програму журналу цього товариства „Osteuropäische Zukunft“ і т. д. Німецька інформаційна діяльність в українській справі: улаштування відчитів, видавання книжок і т. д. також не минає уваги співробітників „Колокола“, а з відчитів професора Онезорге ся газета цитує навіть цілий уступ, який найбільше вразив російських шовіністів. Згадує „Колокол“ і про журнал в угорській мові „Ukránia“ присвячений справам України, — про все за „Вістником Союзу визволення України“.

На домаганне політичної незалежності України, виставлене „Вістником Союзу визволення України“, кидаєть

ся „Колокол“ з цілою нездержаністю чорносотенної полеміки, висловлюючи ся щодо цього цілком відкрито: „Українці не помиляють ся, говорячи, що від Росії їм нема чого чекати добра та що найнебезпечнішим їх ворогом являють ся Москалі. Се так, бо та зрада, про яку вже давно знала Росія, осягла в таборі українських діячів найбільшого напруження“. Треба дійсно безсоромности російського реакціонера, щоб закидати Українцям зраду супроти Росії; Українці чейже не є російськими наймитами, вони повинні бути вірними лише великим цілям свого національного розвитку; у великій європейській війні вони стали по стороні центральних держав проти деспотичної Росії, бо знали, що Росія несе Українцям і всім поневоленим народам лише неволю та знищення. Чорносотенці подурному хочуть виправдати переслідування російських Українців їх „зрадою“: Українців переслідують в Росії вже десятки й сотки років без перестанку незалежно від їх відношення до російської держави. Зрештою в „зраді“ обвинувачує „Колокол“ і галицьких Українців, як не в зраді Росії, то славянству. „Українці Австрії — то бурян славянства, який розцвітає під усмішкою австрійського сонця разом з болгарським чортотолохом“. Таким робом не є „зрадником“ по „Колоколові“ лише той, хто безоглядно служить хижачьким цілям російської політики. „Не ршати, а поршати на завжди українське питання“, — радить „Колокол“, винищуючи зовсім українство. Ось яке „визволення“ несе галицьким Українцям реакційна Росія.

М. Троцький.

Пачкування москвофільства.

На весні с. р. приїхав з Швейцарії до Америки якийсь д. Микола Цеглинський яко відпоручник „Українського Бюро в Швейцарії“ та почав там обробляти в москвофільськiм дусі публичну опінію американських Українців, прибравши собі до помочи деякі наївні й неосвідомлені, а длятого й неодвічальні в національних справах одиниці. В сій цілі д. Цеглинський скликує віча, плюгавим способом очорнює на них українські національні організації, які ділають в Австрії, та збирає відповідні резолюції. Що то за „Українське Бюро в Швейцарії“, про се не мають поняття навіть ті Українці, що перебувають у Швейцарії, а що торкаєть ся особи самого д. Цеглинського, одна група швейцарських Українців публично, спеціальним письмом (Женева, 15 мая 1916) перестерігає американських Українців перед д. Цеглинським яко перед людиною, що „носить клеймо донощика й нечесного українського громадянина“. Проти пачкування д. Цеглинським і Ко. москвофільства серед американських Українців виступає американська „Свобода“. Дотичну статтю подаємо тут у цілости.

Болгарія й українська справа.

З 16 ч. „Osteuropäische Zukunft“ познайомлюємо наших читачів з статтю проф. Т. Панова під наведеним заголовком.

Ще перед кількома літами була українська справа зовсім невідома в нас у Болгарії й тільки власністю обмежених інтелігентних кругів.

Не була се байдужність для сеї дійсно цікавої, а для Болгарії такої поучаючої справи, але одинокою причиною сього є те, що від визволення аж досі мала, але геройська Болгарія находила ся в постійнім, безупиннім бою. Вона мусіла напружити всі свої молоді, ще не зміцнілі сили, щоб сконсолідувати власне положення, як супроти міжнародної заграниці, так і власного краю. Се фактично вимагало від малого народу нечуваних зусиль.

Крім того на плечах ще не зовсім зміцненої держави тяжіла розвязка важної міжнародної справи—македонської, де перехрещувала ся велика сила інтересів великих держав, що потаємне ворогували з собою. В останніх двадцятьох літах робила молода Болгарія надлюдські зусилля, щоб розвязати сю справу, жертвувала свої найкращі духові й матеріальні сили, роздерла сентименталізм своєї історичної минувшини, а вкінці заграла *va banque** й поставила на карту свою національно-політичну незалежність, — бо добра

* Поставила найвищу ставку в газардовій грі.

розв'язка македонського питання була для Болгарії питанням життя або загибелі.

Серед сеї уважливості для власних болів, уважливості, що не лишала місця на що інше, було-б несправедливо домагати ся, щоб болгарський народ слідив з належною увагою за заграничними справами, котрі, хочби вони навіть живо пікавали країну, все-таки мають дальше відношення до неї.

У нас почато живо займатися українською справою зараз по вибуху європейської війни, коли загалом зачато инакше оцінювати старі вартості, коли почато так багато писати про долю малих народів в Європі.

В народ понесли українську справу в Болгарії борці українського визвольного руху в Софії, передовсім др. Цегельський, що своїми обома знаменитими писаннями познайомив болгарську читаючу публіку з істотою справи.

Відносини болгарської публіки до української справи були різні. Деякі спорадичні одиниці споміж так званих славянофілів у Софії, для котрих усе та в усім непомилність Росії більша ніж непомилність папи, напали сильно на популяризаторів української справи й повторювали все наново, що нема ні України, ні української мови, літератури, народу й т. д., тому українська справа не до речі й можна розглядати її лише через призму славянської справи.

Одначе велика частина нашої інтелігенції й майже вся публіка стала по боці Українців, що борються за ідею українського національного відродження. Чогось иншого не можна-б було і ждати. Голодного розумів тільки голодний. Болгарія боролася так багато літ за своє визволення та злуку, отже вона знає ціну такої боротьби й мусить з найглибшої душі відчувати змагання иншого народу до незалежності. Се енергічно видвигала наша преса й різні заяви публіки.

Великий інтерес до української справи, який показується ся від початку сеї війни, пробивається ся також з факту, що ся справа для нас Болгарів дуже поучаюча, як у своїм історичнім розвитку, так і в своїм сучаснім положенню.

Коли Болгарія стояла ще на перехрестнім шляху й не брала участі в сій війні, при виборі свого становища почала гостро й критично розбирати питання, котрих давніше доторкувала ся тільки поверховно.

Болгари провірювали російсько-болгарські взаємини в минувшині, теперішності й будучині та мусіли поставити ся критично до російсько-українських взаємин, які такі повчаючі. Навіть сліпому стало ясним: як Москалі, так Українці се „Славяне“, а не зважаючи на се, незалежну „славянську“ українську державу знищила Росія з нечуваною брутальністю, — чи-ж та сама славянська Росія помилює нас Болгарів-Гунів, котрих називає зневажливо „Татарами“? Крім того приклад 1913 р. стояв так свіжо перед нашими очима.

Славянська Росія знищила всіми способами пам'ятки цвітучої української культури 9 до 13 й 17 віку. Вона хопила ся драконських мір против українського „Кирило-Методіївського Брацтва“, на чолі котрого стояли історик Костомарів, письменник Панько Куліш і поет Шевченко. Товариство засновано 1847 р. й царь Микола I звелів тяжко переслідувати всіх ув'язнених членів.

В 1876 р., саме перед виповідженням війни „для визволення славянських братів“, видала Росія варварський закон для „славянської“ української преси й старала ся здушити її зовсім і приневолити Українців забути рідну літературу й мову. Всі міри Росії з огляду на Українців мали загалом усе на цілі обмосковлення; се були міри, як у яким здобутім краю. Безмилосердно карано за всяке змагання до культурної і язикової самостійності. Росія була невдоволена тим, що Українці в Галичині тішили ся повною волею, а що вони осягнули під культурним і економічним оглядом високий ступінь розвитку, старали ся вони збудити своїх земляків на російській Україні, тому з російського боку зорганізовано в Галичині сильну шпіонажу.

Істота політики Росії супроти малих „славянських“ племен пробивається ся ясно з отих, так само щирих, як і цинічних, слів визначного російського публіциста Меньшикова (Новое Время, ч. 13972): „Тільки Москалі, а може ще й Поляки, зможуть заховати свою національну окремішність, а малі славянські народи безумовно пролихнуть їх сильні сусіди, хоч їх увільнила Росія. Між иншим і Словінці, Словаки, Болгари й т. д. не мають ніякої будучини. Вони можуть мати будучність тільки яко Славяне й під умовою, як вони злучать ся з головним шнем славянства — Росією“.

Більше ніж характеристичні були взаємини Москалів з галицькими Українцями, коли вони здобули ся на тимчасовий мілітарний успіх і забрали одну частину Галичини. Українські школи замкнено, заборонено мову, понад тисячу визначних українських осіб ув'язнено й вислано на Сибір, — а більше ніж 3000 дітей відібрано насильно їх батькам і вислано їх до Росії на обмосковлення.

Болгари, що уважно приглядали ся долі українського народу, бачили в тім свою власну гірку долю, коли піддадуть ся московському імперіалістичному панславізмови й попадуть у лаби північного ведмеда.

Поминаючи сі справи, українська справа в Болгарії тішить ся окремою симпатією; Болгари бажають з серця незалежної української держави, навіть з чисто егоїстичних причин, з інстинкту самозаховання. Не є для нікого тайною, що Росія, змагаючи до морських проливів, хотіла-б знищити в першій лінії незалежність України й Болгарії, бо вони загороджують їй дорогу до Царгороду. Тому було-б се великим щастем для Болгарії, колиб Москалів відшертало від Чорного моря, колиб між Балканом і Росією повстала 35-міліонова українська держава.

З сього становища мусять Болгари повітати змагання Українців до волі й незалежності зпід російського деспотизму й щиро симпатизувати з ними.

Сі симпатії були-б ще глибші, реальніші, дотикальніші, колиб міродатні українські круги зайняли ся тим, аби основно познайомити болгарську публіку з українською історією, культурою, літературою і тяжким російським ярмом.

Болгарія, котра тепер по стільки літах невмученого бою разом з могутніми германсько-славянсько-угорськими центральними державами здобула своє національне зєдинення, все як найщиріше симпатизуватиме з долею українського народу, спільно з яким муситиме воювати в будучині плече об плече проти спільного ворога, російської хвилі з півночі.

Т. Панов.

Фінляндське питання з державно-політичного боку.

Наслідник Бобрікова, князь Оболенский, мав — на особисту вказівку царя — правити в Фінляндії по принципу „мудрої твердості“.

Але, як се вже зазначено, наслідком загальної, як заграничної, так і внутрішньої дуже тяжкої політичної ситуації Росії був змушений царизм до деяких уступок. У 1904 р. скликано нарешті фінляндський краввий сойм. Передтим випущено на свободу фінських політичних і національних діячів і приказано їм повернути ся до батьківщини; в часі бобріківської реакції держано їх у петропавлівській фортеці або вислано до центральних і північно-східних губерній Росії.

У грудні 1904 р. відкрито сойм. Одначе новий курс дав Фінляндії менше, ніж загалом сподівали ся. Диктатуру, правда, скасовано, що урядово мотивувало ся „усуненням з шляху обставин, котрі її спричинили“. Але головні проти-

фінляндські замаху (лютовий маніфест, закон з 1900 р. про проєктоване заведення російської урядової мови у Фінляндії та воєнний закон з 1901 р.) царь лишив у повній силі без жадної зміни. Фактично праця сойму звела ся тому до випрацювання т. зв. „великої петиції“, в якій зроблено критичний огляд протифінляндських заходів царського правительства та висловлено загальне бажання до царя, щоб він прийняв міри в цілі „відновлення правного урядування та законного ладу в Фінляндії“. Сю петицію подано 31 грудня (по нов. стилю) 1904 р. Відповідь на неї прийшла 29 березня 1905 р. Царизм уступив лише в двох точках: повернено знову в Фінляндії незайманість судового урядництва й тимчасово завішено воєнний закон з 1901 р. Замість особистої воєнної служби Фінляндія мала заплатити російському скарбови річно (від 1905 до 1907 р.) по десять мільонів марок контрибуції.

Крім сього сойм радив ся з приводу виборчої реформи, яка мала бути здемократизована. На се останнє мало величезний та, можна сказати, навіть рішаючий вплив — масове виступлення фінської С.-Д., котра вуличними демонстраціями домогала ся негайного переведення сеї реформи в як найдемократичнішій дусі. Таким чином фінський соціалізм прилюдно вступив на арену політичного життя у „країні тисячі озер“ у післяреволюційній історії, головним політичним чинником якої він став ся, маючи чималу заслугу для новітнього політичного поступу та демократизації Фінляндії.

Революційний настрої у всій Росії відбив ся також і на політичній психології Фінляндії. Загально відомо, що ся північна країна у відношенню до Росії завжди відзначала ся незвичайною, приповідковою льоальністю та загалом є зразковою країною державно-політичного легалізму. Терор є чужим політичній психології Фінів, у життю Фінляндії був спорадичною та екзотичною появою, як напр. убійство Бобрікова, котре було зовсім індивідуальним актом, а не вислідом якоїсь організованої терористично-революційної діяльності.

Дуже цікавим документом під сим оглядом є лист, знайдений у кишені Шаумана, що застрілив ся, адресований до царя. В нім фінський патріот висловлює певне переконання, що поневолованне Фінляндії дієть ся без відома царя, що замах робить він у безвихіднім положенню, що зрештою він хоче звернути тим увагу Миколи II на кривди та насильства, заподіяні його батьківщині царськими чиновниками. Перед лицем смерти клянеть ся Шауман, що його замах є чисто індивідуальним актом, що він не мав жадних спільників та що тому ані країна, ані народ не повинні в нім. Однак найцікавішим в сім листі є кінець: підпис, в яким Шауман висловлює „найглибшу вірно-підданську пошану“ та титулує себе „всенайшідданішим і найвірнійшим підданим“.

Отже можна собі уявити всю безодню безправности та насильства протифінляндських заходів царизму, коли вони довели нарешті сю зразкову країну політичного легалізму до того, що в 1904 р. повстала у Фінляндії революційно-терористична фінська „партія активного протесту“, яка була у зносінах з російськими революційними партіями та в співробітництві з ними хотіла повалити самодержавє, а таким чином визволити свою батьківщину з царського ярма.*

Її заходом улаштовано в Фінляндії кілька терористичних актів: вбито прокуратора сенату — національного зрадника Іонсона, зроблено замаху на помічника ген. губернатора Дейтриха, на губерна. Мясоєдова й інших. З сеї групи „активістів“ вийшла пізнійша загальновідома фінляндська „Червона Гвардія“, котра розвинула свою діяльність у часі революції й особливо в часі свеаборзького повстання. Однак загалом терористичний напрям „активістів“ не прийняв ся на фінським ґрунті, лишаючи ся в політичній життю Фінляндії ізольованою появою.*

До бурхливого виру російської революції наприкінці 1905 р. Фінляндію втягнуто, так сказати, *via facti*. Але коли в Росії революція мала здебільшого загальнодержавний характер, у Фінляндії вона набула відразу яскравого національно-політичного забарвлення, як се добре видно з того, що Фіни загальний російський жовтневий страйк на своїм ґрунті прозвали „національним“. У часі страйку провідну ролю мала наразі фінляндська С. Д., котра прилучила ся до нього та проголосила його в Фінляндії на так довго, доки „не буде вияснена будуччина країни“.

Настрій партії був сильно революційний. Її домагання мали очевидно максимальний характер, як зрештою і скрізь у тім часі по всій Росії. Т. зв. „Таммерфорським маніфестом до фінського народу“ оповіщено утворення національної гвардії, котра зорганізувала та керувала загальним страйком у Фінляндії, потім заповіджено скликання тимчасового національного краєвого правительства. Фінські соціалісти домогали ся далі негайного скликання національного сойму для випрацювання краєвої конституції. Вони зорганізували потім ще вище згадану „Червону Гвардію“, котра мала відограти ролю національного війська. Революційне становище соціалістів не подобало ся дуже фінляндському „конституційному бльоку“ не лише задля максималізму їх домагань, але й революціонізму їх тактики. Наслідком того дійшло до досить гострого конфлікту поміж сими обома політичними гуртами, котрий на щастє для країни та фінського народу не спричинив можливої національної катастрофи. Фінляндські „конституціоналісти“ проявили в сім критичнім моменті чимало політичного такту та дипломатичної штуки. Вони з одного боку запобігли передчасному вибухови краєвої революції у Фінляндії та загалом вплинули на соціалістів у напрямі, щоб помірковували ся в максималізмі своїх домагань і революціонізмі своєї тактики, а з другого вміло використали критичне положення царизму в цілі повернення своїй батьківщині старих свобод. Вони випрацювали програмний маніфест державно-політичних домагань Фінляндії, котрий царь у Петергофі (в ночі 3 листопада 1905 р.) майже без зміни підписав і який прилюдно оповіщено 4 листопада (22 жовтня). Сим маніфестом відновлено у Фінляндії державний автономізм і краєвий конституціоналізм. Він скасував лютовий указ з 1899 р., котрий приніс стільки лиха Фінляндії. Крім сього листопадовий маніфест „про заведення правного ладу“ в Фінляндії наказував Сенатови випрацю-

* Фінське спортове товариство „Wojna“, на яке так накидували ся націоналісти, не було терористичною організацією, але свого роду національно-воєнною. Воно повстало в 1904 р., але вже в 1906 р. розв'язав його фінляндський Сенат за переступлення межі спілкової діяльності, означеної програмою, та подекуди протизаконні прояви фактичної роботи. „Wojna“ простувала до витворення фінської міліції на бурський зразок. Отже подекуди вона нагадувала пізнійші українські й польські стрілецькі організації. Так само її метою певно було визволення батьківщини та підготовлення її до сього...

вати законопроект виборчої реформи на основі загального й рівного виборчого права; далі обіймав правила про контролю урядової діяльності соймом. Потім він привернув у Фінляндії свободу слова, зборів і стоваришень; нарешті він скасував цензуру преси й дораджував випрацювати законопроект про свободу друку. Рівночасно фінський сойм (який у 1904 р. після подання відомої нам уже „великої петиції“ застрайкував, хочаби таким чином примусити царизм до скоршого полагодження фінляндських автономно-політичних домагань) скликано для спеціального засідання.

Льогічним вислідом сього маніфесту була, розуміється, зміна в фінляндському правительстві: замість Оболенського призначено ліберального Герарда, а краєве фінляндське правительство утворено з „конституціоналістів“ з відомим фінляндським політичним діячем — Л. Мехеліном на чолі.

Ніодна російська „окраїна“, ніодин з численних російських народів, навіть самих Москалів не виймаючи, не здобув стільки від революції, що Фінляндія, з котрої дійсно, як в якійсь казці, протягом одної ночі спали кайдани неволі. Про неї справді можна сказати, що ввечері ще йшла спати поневолена, а рано прокинула ся вільною. Вільною, як ніколи передтим. Бо революція дала їй більше, ніж що вона коли небудь мала. „Національний страйк — каже Еквіст — у повній мірі досяг своєї мети. Його вислід у дійсності був значно більший, ніж з початку навіть найсміливіші могли сподівати ся. Він приніс крім повного привернення правного ладу ще також поглибленне конституційних прав і виглядів на дальше перетворенне державного конституціоналізму в демократичнім напрямі“.*

Першою проявою відновленої політично-громадської свободи в Фінляндії була безперечно виборча реформа, переведена в 1906 р. гельсінґфорським соймом остільки демократично, що завдяки їй ся країна стала камінярем політичного поступу та парламентаризму для всеї Європи.

Відповідно до сеї реформи Фінляндія має однопалатний сойм, що числить 200 послів. Його законодавча доба триває три роки. Щорічно сойм засідає 90 днів. Царь має право його розв'язувати. Президію сойм вибирає сам. Незайманість послів загарантована. Соймові дебати можуть вести ся лише в краєвих мовах, себто — по фінськи та по шведськи. Кожен двадцятичотиродітній фінський громадянин без ріжниць пола (отже й жінки) має активне й пасивне виборче право. Виборче право до сойму загальне, рівне, безпосереднє, тайне та пропорціональне.**

Завдяки сьому виборчому закону, досі найпоступовішому та найдемократичнішому в Європі (після Фінляндії значну демократизацію виборчого закону переведено лише в сусідніх скандинавських країнах: Норвегії та Данії), фінські соціалісти, яких за революції на який час побідили „конституціоналісти“, в новім фінляндським соймі стали рішачим політичним чинником і найсильнішою партією.

Як ми вже вище зазначили, політично вони значно причинили ся до унормування краєвого життя у Фінляндії.***

Так само і в новім соймі їх заходом зроблено чимало позитивної праці, головно в суспільній області та в справі

* Тамже, стор. 75.

** Тамже, § 12.

*** Пор. статью Peder Särkilaks-a: Das finnländische Problem (у балтійським числі „Das neue Deutschland“, 1915, ч. 5—10), стор. 70.

краєвої господарки й адміністрації (напр. заборона продажі алкоголю, закон про аренду землі, реформа громадського самоуправу тощо.*

У 1907 р. відбули ся у Фінляндії перший раз соймові вибори по новому виборчому закону. Потім довело ся їй майже щорічно переживати соймові вибори, причиною чого була новітня протифінляндська політика „конституційної“ Росії, против якої фінський сойм, розуміється, протестував; його розв'язувано, знову вибрано послів до нього та знову він протестував і т. д., як в якимсь зачарованім колі. Політично-партійну фізіономію післяреволюційного фінляндського сойму засовує отся статистична таблиця:

Назва політ. партій	Рік 1907	Число послів	Рік 1908	Число послів	Рік 1909	Число послів	Рік 1910	Число послів	Рік 1911	Число послів
А б с о л ю т н е ч и с л о г о л о с і в .										
Соц. демокр.	329.946	80	310.826	83	337.685	84	316.951	86	320.279	87
Старофінська	243.573	59	205.829	54	199.920	48	174.661	42	173.362	42
Молодо-фін.	121.604	26	115.201	27	122.770	28	119.291	28	118.298	28
Швед. нац.	112.267	24	103.146	25	104.191	25	107.121	26	106.289	26
Аграрна	51.242	9	51.156	9	56.943	14	60.157	17	62.660	16
Христ. сусп.	13.301	2	18.748	2	23.259	1	17.344	1	17.279	1
Менші фракції	18.557	—	7.800	—	1.703	—	1.034	—	782	—
Послів жінок	—	19	—	25	—	21	—	17	—	17

Тенденції взаємного політично-партійного угруповання у фінляндським соймі (з очевидним зростом у нім радикально-опозиційної соціал-демократії та не менш очевидним занепадом угодних старо-фінів при малозмінній позиції колишнього „конституційного бльоку“ (молодофінів і шведських народовців, а теперішнього соймового центру), чим дальше, більш набувають виразнішого та тривкішого характеру, як се видно напр. з останніх сьогорічних виборів, коли соціал-демократи здобули понад половину всіх мандатів (103), а старофіни одержали заледве 33, коли тимчасом молодофінсько-шведський ліберальний центр заховав давнійшу рівновагу (перші 22 мандати, другі 21).**

Вислід останніх виборів є тим цікавішим, а політично симптоматичнішим, що відбули ся вони в атмосфері незвичайної протифінляндської реакції з боку царського уряду, що влаштовано їх головно з метою заманіфестувати політичний льялізм і русофільство Фінляндії. Фактично-ж їх політичний вислід яскраво протиросійський, як ще жадних з дотеперішніх виборів, що зрештою психологічно зовсім зрозуміле та пояснити можна се просто погромною проти-фінляндською політикою „конституційної“ Росії з останніх років.

* * *

Медовий місяць свободи тривав у Росії дуже недовго. Фактично менше навіть, ніж календарно мав тривати. Не без причини самі Росіяне говорять лише про „дні свободи“.

* Гельстром, стор. 653.

** З інших груп поволі зростає т. зв. аграрна партія (вона здебільшого складаєть ся з сільських арендаторів і подекуди симпатизує з соціал-демократією, котру отже скорше можна-б було назвати людовою партією) та систематично зазначають „дикі“ (дрібні фракції), яким ані разу не вдало ся здобути ніодного мандату. Ся остання поява вимовно свідчить про політичну зрілість фінського громадянства, щодо фінського жіноцтва — воно проявило величезний інтерес до політичної діяльності на парламентарному кону. Пересічно жінки творять майже половину (48—49%) усіх виборців, а по містах навіть більше (у Вазі напр. аж 60%⁸%). Фінські жінки-посли не згуртовані в окрему жіночу фракцію, але є членами своїх партійних клубів. У сьогорічних виборах вони здобули 24 мандати, себто знову наблизили ся до максимуму (25) з 1908 р.

Революція не розторожила царизму вщерть; не повалила його зовсім: лише підломала денеде його коріні. Старий російський режим дуже швидко спам'ятав ся та зорієнтував ся у новій ситуації. На поміч закликав з нетр Московщини темні сили „чорної сотні“, з помічю якої почав розправляти ся з „гідрою революції“ та протидержавною кривою. Погроми згори та здолу захистили його в сїм критичнім моменті занепаду. Політика „столипінських галстухів“ поставила знову на ноги напів занепаде царське самодержаве.

В сїй погромній атмосфері контр-революції народив ся агресивний російський націоналізм з виразною протиплемінною тенденцією, котрий потім став ся у „конституційній“ Росії рішачим політичним чинником (особливо у Думі) та який Столипін витав у своїй протифінляндській промові, кажучи: „... з заведенням нового ладу в Росії підняла ся друга хвиля реакції: реакція російського патріотизму та російського національного почуття; панове, вона звиває в собі гнізда в ріжних клясах громадянства. В давніших часах одно лише правительство мало тільки турботи й обовязок обстоювати історичні державні здобутки та права Росії. Тепер вже не те. Нині царь силкуєть ся зібрати розсипану храмину російського національного почуття, а його представниками є ви, панове; й ви не можете скинути з себе відповідальности за удержання сих державних прав Росії...“*

Сю націоналістичну реакцію, однаково скеровану проти всіх російських „окраїн“ і „іногородців“, у першу чергу вимірено проти Фінляндії, з усіх неросійських країн Росії найменш політично приборканої та помосковщеної. Російський воюючий націоналізм домагав ся поневолення Фінляндії задля удержання „престіжу в очах інших племен“ (Комаров).**

Одначе крім сього внутрішньо-політичного мотиву протифінляндської російської політики від часів японської війни повстала й зовнішня політична причина сих протифінляндських заходів, а саме простутанне Росії до здобуття якогось океанського порту в північній Норвегії — яко компенсати за невдачу тихоокеанської політики на далекім Сході. Шлях здійснення сеї „атлантийської програми“ (Челлен)*** російської експанзивної політики веде через Фінляндію.

Нову протифінляндську кампанію розпочали московські націоналісти головно за посередництвом преси та друку загалом. Фінляндії закидувано зносини та симпатизуванне з російськими революціонерами або конституціоналістами.****

Потім відновлено всі відомі аргументи проти фінляндського автономізму й конституціоналізму.

Царське правительство, розумієть ся, залюбки прислухувало ся до сього нового „голосу люду“. Незабаром воно,

* „Заявления русских ученых“, стор. 98.

** Тамже, стор. 45.

*** Пор. R. Kiellén: Die Grossmächte der Gegenwart (Сучасні великі держави). Липськ, 1915 р. стор. 174 та йогож: Die politischen Probleme des Weltkrieges (Політичні проблеми світової війни). Липськ, 1916, стор. 12. Пор. також: W. Snomolainen: Der Kampf der Finländer gegen Unterdrückung (Боротьба Фінів против утиску) у балтійськм числі „Das neue Deutschland“ (Нова Німеччина) 1915, ч. 5—10, стор. 76. У звязку з сею атлантийською програмою російського імперіалізму є недавня російсько-шведська афера з приводу аландських островів і загалом шведоросійське напруження в часі війни.

**** Правдою є, що Фінляндія не відмовляла ніколи російським переслідуваним політичним діячам і гуртам гостинного захисту, що напр. після розгону першої Думи на фінській території випрацювали думські послы відомий „виборцький маніфест“.

опираючи ся саме о сї настрої молодого московського націоналізму, розпочало свою останню протифінляндську кампанію. Новий курс і програму російської політики в фінляндськм питанню зовсім щиро й відкрито представив Столипін у своїй думській, відомій нам уже промові (1908)* Звіщаючи в ній про народження нового російського націоналізму, він дуже демагогічно закликавав молодий російський парламент до протифінляндської боротьби: „Не надаремне пролито потоки російської крові, — казав він агітаційно — недурно забезпечив Петро Великий державні права Росії на берегах Фінського заливу... Скарб російської моральної духової сили запропашено в скелях і водах Фінляндії“...**

На адресу Європи Столипін кидав рівночасно гучні й ліберальні фрази, як напр.: „у Росії сила не може бути вище за право“, або: „в сїй справі не може та не повинно бути підозріння, що Росія хоче нарушити автономічні права Фінляндії, даровані їй монархом“... Нарешті: „Ми, панове, не вимагаємо від вас поневолення иншого слабшого народу“... тощо. На сей раз царське правительство заходило ся дуже швидко коло фінляндського питання.

Мусимо тут пригадати, що царизм, стямившись трохи в хаосі революційних подій, відразу старав ся обмежити далекойдучі наслідки фінляндського падолистого маніфесту з 1905 р. Ухваливши оповіщену в нїм виборчу реформу, російське правительство відкинуло напр. соймові законопроекти про свободу друку, стоваришень і відповідальність правительства.***

В 1906 р. вийшло нове видання російських основних державних законів, в яких (без відома та згоди фінського сойму) в 2 статі підчеркнено недержавність Фінляндії та її абсолютну приналежність до Росії. Потім сим параграфом залюбки послуговували ся російські державні політики (напр. Корево, Дейтрих), доказуючи, що сею статею остаточно повалено доіму фінляндської державности.

Одначе фактично післяреволюційний фіно-російський конфлікт виринув знову з приводу злощасного воєнного закону. Як ми вже знаємо, в 1904 р. в Фінляндії заведено тимчасову воєнну контрибуцію (на два роки) замість воєнної служби. Одначе в 1907 р. російське правительство знову зажадало протизаконно сеї контрибуції за 1906 і 1907 р. Фінський сойм ухвалив виплату її, але рівночасно звернув увагу Петербурга на незаконність сього вимагання та висловив ся за негайним полагодженням воєнної справи для Фінляндії в конституційнім дусі. На се царське правительство зареагувало виданням жовтневого маніфесту (1909), яким царь самовільно полагодив сю справу таким чином, що полишив воєнну контрибуцію на дальший час, при чім вона що року мала збільшувати ся на 1 міл. фінських марок, доки не досягне квоти 20 міл. ф. мар. Рівночасно виключав сей маніфест воєнну справу з компетенції фінляндського законодавства та зачислював до „загального законодавства для всеї імперії“.

Тому, що фінський сойм рішучо скритикував таку протиконституційну розвязку сеї пильної справи, його негайно розпущено. Таким чином фіно-царський конфлікт опинив ся в останній стадії, часово дуже недовгий, але найгірший і найтяжший щодо своїх наслідків для Фінляндії.

* Наведена в брошурі „Заявления русских ученых“, стор. 90—99.

** Тамже, стор. 98.

*** Ігельстром, стор. 651.

Однак воєнна справа, з приводу якої сильно загострили ся російсько-фінські відносини, не була ізольованим замахом царизму, але лише одним з перших проявів нового політичного курсу щодо Фінляндії, заповідженого в Думі Столипіном. Передтим уже (в червні 1908 р.) видано указ, яким російська рада міністрів одержала право догляду над фінськими справами, що очевидно перечило фінляндській конституції, по якій поміж царем як великим князем Фінляндії та краєвим правительством не може бути жадної сторонньої посередничої інституції. Державну протизаконність сеї „реформи“ признав і осудив відомий московський учений проф. Кокошкін.*

Проти сього замаху фінський сойм марно протестував. Так само й фінське краєве правительство. В осени 1909 р. з фінського сенату відійшли його останні конституційні члени, які не хотіли бути помічниками в справі зросійщення власного краю; їх місце зайняли російські чиновники, котрі під проводом ген.-губернатора Зейна, типового окраїнного русифікатора старої школи, силкують ся марно перетворити Фінляндію у „Приботнійський край“.

В 1910 р. виринула знову наверх справа „спільних державних інтересів“. Березілевий маніфест з 1910 р. оповіщав, що справи загально-державного характеру належать виключно до компетенції російських законодавчих інституцій (Держ. Ради й Думи). Рівночасно сим обом палатам предкладано відповідний законопроект про виключення з компетенції фінляндського краєвого законодавства всіх загально-державних справ, список яких у 19 точках долучено до згаданого законопроекту. Сей список мав творити пояснення до відомої вже славетної 2 ст. російських основних законів (з 1906 р.).

Титулом відшкодування за сю проєктовану „експропріацію фінського законодавства“ (по дотепному реченню Л. Мехеліна) мало признати ся право Фінляндії висилати 4 послів до Думи та 2 до Державної Ради.

Зайво доказувати, що „загальнодержавність інтересів“ була лише необхідним претекстом для остаточного погрому фінляндського державного автономізму й конституціоналізму. Найліпше доказує се згаданий список** сих „спільних“ справ (він обіймає, як сказано, 19 точок; його, як зазначено в примітці до нього, можна ще змінити й доповнити), в якім до „загально-державних справ“ зачислені навіть: шкільництво, преса, право стоваришень тощо.

Треба завважати, що про краєвий чи державний характер поодиноких справ цілком односторонньо рішає сама Росія.

З боку Фінів справедливо запропоновано для полегшення спільних справ загально-державного характеру фіно-російські делегації на аветро-угорський зразок, котрі скликавано-б час від часу відповідно до потреби. Але російське правительство відкинуло сю пропозицію, як і відкинуло петицію краєвого сойму „про заховання основних законів у Фінляндії“ та як загалом цілком нехтувало всі спроби з боку Фінів, які мають на меті витворення якогось *modus vivendi* в фіно-російській суперечці.

„Конституційний“ царизм навпростець прямував до абсолютного знищення своерідности та незалежности фінляндського громадсько-політичного життя. Ніколи перед революцією, навіть за часів безпросвітної бобріківської реакції,

Фінляндія не закоштувала стільки безоглядного утиску, як у сих останніх роках своєї боротьби за краєву й національну самобутність. Фактично в ній задушено найелементарніші громадянські й політичні права та свободи. Однак найбільш відчував на собі сю репресійну царську політику фінляндський сойм, який по геройськи боронив незайманости прав своєї батьківщини та який тому відкривав ся лише на те, щоб за законний протест бути відразу розв'язаним. Потім наново скликавано його, він збирав ся та знову протестував; його замикало і т. д., як в якімсь зачарованім колі...

Згаданий вище березілевий маніфест, не зважаючи на всі протести з боку Фінів і категоричний відпір фінського сойму, прийняла Дума 30 (17) червня 1910 р. (великою більшістю голосів, 164 проти 23). Протест нечисленної думської опозиції, розумієть ся, не міг зупинити сього насильного погрому фінляндського автономізму й конституціоналізму.

Побідні вигуки Пуришкевича після ухвалення сього закону: — „*Finis Finlandiae!*“ — дуже вимовно характеризують основну ціль всієї протифінляндської політики царизму. Її завданням було не зближення Фінляндії з Росією, як про се казав Столипін, але абсолютне знищення її краєвої окремішности, словом: „*Finis Finlandiae*“.

Незабаром Державна Рада також прийняла червневий протифінляндський закон, а потім царь дав йому своє затвердження. Отже ось так „лютова“ мрія царизму з 1899 р. здійснила ся нарешті в 1910 р., себто на другий рік після ювілею столітніх роковин прилучення Фінляндії до Росії. Можна сказати, що на сей раз Фінляндію справді завойовано.*

Упали нарешті формальні перешкоди до остаточного приборкання „країни тисячі озер“. І царизм, розумієть ся, негайно-ж розпочав свою підкопну працю з метою усунення головних проявів фінляндської краєвої окремішности. У 1912 р. відомий уже нам указ (з 1909 р.) про воєнну контрибуцію признано законом. Крім того в сьому ж році видано закон про урівноправлення в Фінляндії російських підданих з фінляндськими громадянами.

Потім адміністративним шляхом майже зовсім припинено в Фінляндії політичне та громадське життя, а драконською цензурою сковано свободу друку.

Фіни протестували проти сих усіх замахів. Але їх „пасивний“ протест є безсильним супротив активного насильства царського канчука... Зрештою російське правительство фінських „протестантів“ без пардону замикає до царських казематів або висилає на Сибір.

Царизм, кажучи словами Катерини II, тепер перший раз відучує Фінляндію від того, щоб вона дивила ся „як вовк з ліса“.

Однак його тріумф у „країні тисячі озер“ є зовсім зверхній. Він обриває лише стебла фінляндської національно-політичної самобутности, але коріні сього „народу-вереса“ так глибоко та міцно сидять у рідній землі, що ніяка сила ані насильство не зможе їх звідти вирвати на все!...

Фінський народ не вмре, бо він хоче жити, бо його воля до життя є сильніша від усіх царських утисків і винародовлюючих спокус!...

* „Заявленія європ. учених“, стор. 52.

** Наведений у „Заявленіях європейських учених“, стор. 55—56.

* Докладніше про сю останню боротьбу Фінляндії з царизмом пор. І. Oehquist: В. § 13; потім у паризькім викладі Л. Мехеліна з 1910 р., наведеном у „Заявленіях європ. учених“, стор. 45—57.

Будуччина Фінляндії.

Війна не тільки що не поправила політичного положення Фінляндії, але навіть подекуди значно погіршила його.

Царизм, який облудно проголосив себе на початку війни оборонцем пригноблених недержавних народів, який мав нахабність обіцяти австрійським народам визволення з німецького ярма, рівночасно використав всесвітню воєнну хуртовину для останнього приборкання Фінляндії.

Противініландська реакція царського правительства була така безоглядна, так усе утискала, що вона вкінці розвіяла в Фінляндії останки угодних настроїв щодо Росії й навпаки спровокувала в сій класичній країні державного льялізму очевидний протиросійський сепаратизм.

Фінляндії стратили довіре навіть до російського лібералізму, від якого вони сподівалися в післяреволюційних часах захисту проти царизму.

Однак рішучим ударом для сих надій — каже автор статі „Фінляндська проблема“ — було становище Росії щодо Фінляндії в часі війни. Не досить того, що російське правительство не зробило Фінляндії навіть найменших уступок, воно навпаки вчинило все, щоб Фінляндцям ясно показати, що їм нема чого сподіватися на будуче. Так в осени 1914 р. затвердив цар велику „програму“ майбутніх русифікаційних заходів, випрацьовану російським комітетом. Міжтим використовує ген. губ. Зейн (позиція котрого й досі лишилася непохитною) заведений воєнний стан у тій цілі, аби переводити свій терористичний режим ще безоглядніше. Суддів і адміністративних урядників, які не хочуть приміювати в практиці протизаконних розпорядків, засуджують, як ранійше, російські суди й їх вивозять до петербурзьких в'язниць. Бувшого голову союму, асесора вищого суду Свінгугуда, людину одну з найповажніших у краю, вислано на Сибір, де ще й досі держать у тяжкій неволі. Багато інших фінляндських громадян постигла така сама доля. Пресу переслідують з незвичайною суворістю. Союму протягом сєї війни не скликано, що перечить основам конституції.* А ліберальна російська опозиція? Вона, як відомо, зовсім сприяла собі з імперіялізмом. З великими труднощами вдалося в часі засідання Думи у вересні 1915 р. зібрати 30 потрібних підписів у цілі предложення скасування закону про загально-державні справи. Правда, в програму прогресивного блоку прийнято одну точку про Фінляндію; але в ній цілком загально висловлено домагання, щоб у Фінляндії розпочато „примирительну політику“ та відкликано найгірші русифікації. Коли се все, що російський лібералізм відважився домагатися для Фінляндії в часі найвищої державної скрути, чогож можуть Фіни потому сподіватися від нього загалом?

Отже можна спокійно твердити, що протягом війни в політичній орієнтації Фінляндії настав загальний переворот. Те, чого перед війною навіть найсміливіші мрійники не відважилися сподіватися, себто повного відірвання від Росії, є нині в області реальних можливостей. Що думка використати сї можливості в Фінляндії всесторонньо дозріла, — не мусить нікого дивувати. Правда, задовго до війни в кожного Фіна глибоко в серці скрите було заповітне ба-

жанне бачити свою батьківщину самостійною, на все визволеною від Росії. Однак мало хто вірив у здійснення сього бажання в недалекім часі. Поглиблене забезпечення автономії в межах російської держави видавалося найбільшим, чого можна було досягнути.

Коли однак надії на зміну курсу Росії щодо Фінляндії, які ще на початку війни ділали, незабаром розвіялися, коли потому повна поразка Росії оружьем центральних держав з кожним місяцем ставала все правдоподібнішою, — тоді бажання відокремитися від Росії швидко перетворювалося у тверду волю.

Чим — запитували себе Фіни — Фінляндія прикована до Росії? Тільки примусом. Про якийсь обов'язок вірності супроти Росії давно вже не може бути мови. Коли ж брати під увагу вигоди, які Фінляндія могла б мати зі злучення з Росією, вони покажуться так само лише великими химерами!*

Автор виказує далі переконуючо повну ілюзорність сих вигід не лише під мілітарно-політичним оглядом, але не менше з економічного боку, справедливо звертаючи увагу на те, як руйнуючим робом впливатиме есентуально на економічне життя Фінляндії покривання видатків сєї війни, які Росія хотітиме природно, як мога найбільше, звалити на сю країну.

В попередніх розділах сєї праці ми звертали увагу на фактичну незалежність Фінляндії від Росії під усіма важливішими її оглядами самобутнього існування, виказуючи протиприродність їх державної симбіози та не сумніваючись ані на хвилю у фактичній здатності „країни тисячі озер“ до незалежного державно-політичного життя. Отже не мусимо тут ще раз повертати до сєї справи.**

Однак цікавим лишається питання здійснення політично-державної самостійності Фінляндії. Відповідь на се знаходимо в наведеній вище статі Серкілякса. Він справедливо звертає насамперед увагу на те, що без визволення Фінляндії не може бути мови про полагодження т. зв. балтійського питання, себто справи опанування балтійського моря германо-скандинавськими народами.

Він не менш справедливо перестерігає далі перед тим, аби з огляду на рішення балтійської проблеми фінляндську справу просто порішено новим прилученням Фінляндії до Швеції, що на його думку „зовсім не може здійснитися“. З сього приводу Серкілякс завважає: „Не шведською провінцією хоче бути Фінляндія, але самостійною державою. Однак ізольовано ся держава не зможе існувати. Вона мусить знайти підпору проти можливих завоювницьких спокус Росії у тіснім зближенню почасти з Швецією, почасти з Німеччиною. Політична й мілітарна унія північних (себто скандинавських Н. В.) держав з виключенням Фінляндії — в тіснім союзі з Німеччиною — се ідеал будуччини“***

Такий державний союз, на думку автора, є не лише в інтересі Фінляндії та її скандинавських сусідів, але й Німеччини, яка в Фінляндії матиме не тільки політичного, але й економічного доброго союзника.

* P. Sörkilaks: Das finnländische Problem, стор. 73.

** Спеціально їй присвячена цікава стаття F. Holmgren-a: Die politischen und wirtschaftlichen Voraussetzungen für ein selbständiges Finnland (Політичні й економічні передумови самостійності Фінляндії) у цит. балтійським числі „Das neue Deutschland“, 1915, чч. 5—10.

*** Стр. 74.

* Як була про се мова в попереднім розділі, недавно саме відбулися на республіканські вибори до фінляндського союму.

Серкіляке підчеркує потім непохитність протиросійської орієнтації Фінляндії,* яка лише очікує активного виступлення Швеції проти Росії, аби чинно заманіфестувати своє теперішнє гасло „Геть від Росії!“.

„Фінляндія сподівається та жде... Хоч безоружна досі вона все-таки готова до бою. І коли прийде година визволення, вона покаже, що й наш народ також уміє вмирати та побіджувати за свободу“.**

Наші нариси про фінляндське питання скінчені. На початку їх ми звернули увагу на велике практичне значіння фінляндського державного автономізму для майбутнього політичного полагодження долі й положення деяких недержавних народів, які евентуально будуть визволені з царського ярма.

Тут, кінчаючи ці нариси, ми хочемо підчеркнути, коли можна так сказати, камінярське значіння фінляндського національного культурного відродження для інших неісторичних народів, що відроджують ся. Фіни — сей подвійно, як ми сказали, неісторичний народ — протягом кількох десятиліть стали ся не лише культурним, але політично одним з найпоступовіших європейських народів. Своєрідність його культури, як і здатність до дальшого самобутнього розвитку, не підлягає ніякому сумніву та є загальнопризнаним фактом.

Отже Фіни красномовно повалили науковий антропологічний пересуд про т. зв. культурну меншеартність неісторичних або неарійських народів.

Се треба знову пригадати тепер, коли політичні націоналісти й державники старають ся відогріти сей анахронізм з огляду на полагодження деяких національних справ на сході Європи. Вони напр. нехтують цілком національно-культурний розвиток Лотиськів та Естонців, а тим більше ще Литовців, покликуючи ся саме на „меншеартність“ сих народів, яких природним шляхом треба винародовити. Отже виходить, що їх „визволюватиметь ся“ з багна царизму, щоб утопити в кришталово-чистім джерелі вищої західно-європейської культури.

На всі такі заборчі та для будучини неісторичних народів небезпечні прямування державних глитаїв — може бути лиш одна відповідь: „руки геть!“

Бо в дійсности нема жадних „меншеартних“ народів. Дайте лише більш менш зносні політичні умови життя, признайте їм елементарні конституційні права, залишіть на час ганебний винародовлюючий утиск, а всі ці народи — без огляду на своє походження й історію — протягом двох-трьох генерацій викристалізують ся на національні й культурні індивідуальности, а політично можуть навіть легко стати навчителями старих історично-державних народів, яким феодально-аристократичні пересуди минулості чимало гальмують здатність до новочасного політичного й демократичного розвитку та поступу...

* Сей протиросійський настрій Фінляндії дуже вимовно змальований у фінській заяві в недавнім відомім меморіалі поневодених російських народів американському президентови. Його констатує також фінський публіцист, автор цитованої тут нами статі: „Боротьба Фінів против утиску“, кажучи: „І самий народ, який ще перед сорока роками уважав своє злучення з Росією за щастя й почав плести нитки порозуміння з великим народом-сусідом, нині не лише що утверджений у своїй національній свідомості, як ніколи досі, але й свій єдиний захист на будуче бачить в абсолютнім відокремленню від Росії. В сім бажанню солідарні тепер усі партії без винятку“ (Суомаляйнен), стор. 80.

** P. Särkilaks, стор. 75.

Що се не мрія романтика й не фантазія політичного утопіста, але справжня дійсність і неминуча будучність, найліпше й вимовно доказує безперечний успіх фінляндського національно-культурного відродження; а в тім саме його вище-зазначене камінярське значіння для інших неісторичних народів. Бо Фіни не якийсь „Wundervolk“ (дивний народ)! Отже тому те, що вдало ся їм, може так само вдатися й кожному іншому недержавному народови, наскільки він матиме такі політичні умови життя та розвитку, які мала Фінляндія перед 1899 р. Конкретно се значить, що визволення з царського ярма народів не треба знову запропащувати в нетрах т. зв. вищої західної культури, але що їм треба полишити вільність і реальні умови самобутнього національно-культурного розвитку.

Н. В.

*Дитино, дитино, хотів би я знати,
Як будеш ти хвилі життєві стрігати?
Чи знаєш, чи знаєш — ті хвилі стралині:
Під ними могили в п'яті, в глибині
Для тих непокірних, що з хвилями в бій
Посміють вступити в відвазі святій.
З коліски, з коліски ти — вже сирота,
Нужда невблаганна тебе оляда...
А далі... А далі... Бою ся казати,
Щоб снів твоїх янгольських не перервати.
Скажу тише тих: здорова рости,
Та... змалку не вчи ся за вітром плисти.
Хоч з плямою рабства навколо чола
Тебе твоя мама на світ повила, —
Як будеш, як станеш колісь юнаком, —
Заквітчай ту пляму погорди вінком
Й нікому, нікому з недобрих людей
Своїх не виказуй юнацьких грудей.
Бо квіт непокори, що будеш ти мати,
Вони попиляють в банюку втоптати,*

*Научать користись,
Стогнати, — не битись,
Хвалити свої кайдани;
Не жити, — горіти,
А мокрому тліти
Научать, примусять вони.*

*Тоді-ж, як почувши незломную міль,
Що в грудях засяє снопом блискавиць, —
Тоді не вагай ся, — на зустріч всьому,
Що створює рабство, годує п'яті,
Відажно до бою зйри ся онем
З руйнучо-творчим, блискучим мечем.*

*Вперед без утину,
Хай темне все шине, —
Побіда ми — славний вінець;
Героїв вінчає,
Навіки квітчає
Й по смерті лавровий вінець.*

*Не бій ся, не бій ся, що хвилі стралині, —
Про тих, хто боров ся, співають пісні;
Хто з рабством не мирить, хто рве кайдани,
Той — зерном життя засіяв лани,
А ті, що скорились, — живуть — не живуть,
Лиш в безвість за хвилями кволо пливають.*

*Дитино, дитино, здорова рости,
Хотів би я знати, що вибереш ти:
Чи стежку ганебну в людському хвості,
Чи шлях в незабутть через смерть на хресті
За волі святої ідеї святої?*

Полонений О. Кобець.

3 країни, де Довбуш гуляв.

(Памяти Гуцулів-воликів

Юри Кравчука й Петра Киращук).

„Ой, поїд гай зелененький
Ходить Довбуш молоденький“.

Космач—Довбуш. Кому-ж не відомі ці імена з народної пісні про нашого славного ватажка Олексу Довбуша, який в сих сторонах гуляв з своїми товаришами-опришками, нападав довкруги на двори, вимірював народні суди й тут у Космачі по народньому переказови згинув з рук мужа зрадливої Дзвінки! І живе ся величя постать досі в уяві народу, який у сих сторонах, від Коломиї почавши, оповідає про улюбленого ватажка яко про символ борця-невмираки за правду та на його честь позазивав діси, бори, верхи гір камінями Довбуша. Підїть з Яблонова (на половині дороги з Коломиї до Космача) на озеро Лебедин, як кажуть, без дна, а в дісі — пралісі покаже вам кождий пастушок „стопу Довбуша“, вибиту в каміні та знак від сокири, де по переказови мав спочивати ранений у ногу . . . „Куля його не ймала си, фатав ю в руку“ . . . так оповідав мені один молодий Гуцулик, при чім згадав: „ади, а зрадлива жінка его згубила.“ Не знаю, чи перед війною багато наших туристів звиджувало Космач і його найвищі гори Лисуню й Грегит (1200 м.). Причина того, що нема до Космача доброї дороги, не то що до Ворохти, Микуличина, куди завезе вас залізниця. Війна змінила під сим оглядом усе. Почавши від Коломиї, через Яблонів веде тепер чудова ново-збудована полоненими Москалями й першорядними Гуцулами-майстрами дорога імени Пфлянцер-Балтіна. Від Яблонова почавши, іде дорога серед чудових кручів, ярів і зелених дісів понад річку, що випливає у стіп Лисуні. По дорозі знайдете й відпочинок і щось зісти в Жидка, як усюди в горах, а в Люці-Рущор у стіп розкішної Магури гарний водоспад і місце прогулюк інтелігенції з Яблонова. Дорога йде від водоспаду в гору до фабрик нафти і то чудовими серпентинами. Звідси, з гори чудовий вид на нафтові терени, закулені на жаль чужинцями, а Гуцул ще респтками гонить і помагає ріжній чужині наживати ся, а сам набуває хиба хоріб, деморалізації від шумовин бориславського життя, яке залізло й сюди в гори . . .

По довгій серпентиновій дорозі стаємо на горі й перед твоїми очима відкриваєть ся така гарна-чудова панорама, яку маєть ся хиба, бачучи Зальцбург, Неаполь . . . Коли я перший раз заїхав туди з лікарями Поляками, вони відкрито признали, що краса положення Космача далеко перевищає Законане . . . тільки наше громадянство не стати на таких людей, як польські Тарнавські в Косові, і стягнути сюди людей, котрі бажать відпочинку, лічення . . . Недостає ініціативи, енергії, а може й каси — й так воно все хтось нас випереджує, а ми доскакуємо . . . Станеш на вершці (висота 800 м.) дороги й перед тобою розкриєть ся Космач — село, окружене віночком гір. Боком пливе срібна Пістинка, в якій сплавають Гуцули для чужих фірм дерево.

У селі дві церкви, одна стара, ще з часів Довбуша. Тут на храм раз на рік сходили й гуляли з народом опришки та їх ватажок і тут недалеко хата Дзвінки, в якій він мав стратити житє.

Було се в квітні 1916 р., коли я удав ся до Космача перший раз по війні, бо передше бував я не раз. Війна, як скрізь, так і тут у горах поробила своє.

Гори стоять, як колись, та зате через кручі, яри, нетри вибудували полонені Москалі дорогу через космачькі верхи Арджелюзу аж до Чорногори. В селі бувало перед війною в читальні та славній Гуцульській Спілці повно людей, рух, а тепер де вони?

Багато їх не верне, пішли там, де кликала їх вища воля та справа . . . а Гуцул такий добрий і слухняний жовнір. Він уже перед війною рвав ся до Січей, до своєї справи і з яким западом? Тепер у селі сама челядина, жінки й вони самі мусять сердешні облагодити все, як і за давніх часів. Були в селі довший час у часі інвазії й московські козаки. Хотіли, як могли, звести Гуцулів на дорогу рабунків, але не

змогли. Не дав ся народ! Одну таку подію, характеристичну для карности Гуцулів, оповім тут так, як чув від жандарма К.

До Космача прийшли Москалі якось у падолисті 1914 р. Тому, що московське військо, а саме козаки позаймало сусідні села Акрешори, Березові і т. д., вибрав постерунок з Космача дорогу на неприступні гори й дійсно під іранітом у ярах перебув серед найтяжших обставин цілу інвазію. Мешкало кільканадцять люда в колибі, живили ся кулешою, яку приносили жовніри-Гуцули з Космача, перебравши ся в свою нощу. Звідси ішли раз-у-раз австрійські патрулі на важні звіди й доносили австрійській команді про рухи Москалів. До Космача ходили самі жандарми, перебравши ся за Гуцулів, ходили між Москалями, а наші Гуцули, хоч добре пізнавали своїх „паничів“, не видали їх. Одну з таких патруль, у склад якої входили Юра Кравчук і Петро Киращук з Космача, зловили козаки.

Багато наших мужиків посвячувало ся для української справи, ще більше для австрійської держави, сподівуючи ся від неї визволення з польського панування, багато впало з тих сердешних в заверюсі або ще й досі покутує на Сибірі, по російських тюрмах. От старший Киращук, молочарник Максимюк з Мишина з учителем Григорцевим пішли слідами Довбуша, Шептицького, Кальнишевського . . . Дивне може, але повне пожертвуванне з клясичним стоїцизмом виказують мужики-герої. Мені трапляло ся в часі московської інвазії стрічати знайомих мужиків, які яко мужі довіря йшли між Москалів з ріжними покликками й на мое питанне, чи не болять ся мук, бо про смерть їм байдуже, відповідали гордо: „все за Україну, за старого цісаря“, — та йшли на певну загибаль. Лиш деякі з них, прихоплені й притиснені до муру, як проворні Березуни, одягали перед зловленнем австрійську шапку на голову або удавали неопиятливих, так, що Москалі ще й нагодували. Решту Москалі судили й вивозили на Сибір, а навіть багатьох і порозстрілювали. Така доля судила ся і Юрі Кравчукови й Петрови Киращукowi, обом з Космача. Обидва гарячі оборонці рідного краю в западі признали ся щиро, що йшли на звіди, й обох їх розстріляли.

Кравчук до останньої хвилі життя заглядав сміло смерті в очі, не позволив завязувати собі очей і в Микуличині біля каміня Довбуша лягли обидва мученики за непевну будуччину . . . Обидва молоді, надійні робітники, нішли там, де тисячі їх братів, а з їх крови має встати колись местник, який віддасть зболілому народови те, що йому забрала ворожа сила. „А коби той час, тота Україна вже раз прийшла, то бим си пожив довго“, як каже Гуцул . . . А той час уже йде, вже чути голос правнуків Довбуша, що йдуть його слідами, лиш він сам ще не встав, він щойно зриваєть ся, та не дають йому темні духи . . .

Одної темної ночі викопали жінки розстрілених тіла своїх чоловіків і поховали їх у Космачі коло церкви, де гуляв Довбуш. Стоять дві могили з гуцульськими хрестами з німецькою напистою, що обидва впали в бою.

Так, у бою на чатах, як припало вірному державі Гуцулови . . . Могили гарні, оброслі зеленою травою, закосичені віткою; тихий вітер повіває віткою й несе вістку по горах, синіх верхах і кручах аж до Чорногори про нових Довбушуків.

Поважно глядять на могили могутнього верхи Греготу й зеленої Лисуні, а у стіп біжить журливо — шумно Пістинка й несе свої води з верхів аж до Прута.

Спить спокійно в землі, за котру ви дягли . . .

Кажуть, що Киращук перед розстрілянням заплакав, споглянувши на зелені гори. Його плач зворушив і вивів з рівноваги навіть козаків.

Хто знає, чи межі козаками не були й наші й чи не зворушили ся їх серця, коли бачили, яким сліпим знаряддем московського вандала є вони, й певно проти своєї волі розстріляли молодого Гуцула, який, а саме Кравчук, сам мав до них кликнути: „а міряйте просто“.

Братчики-туристи й ви всі любителі природи, коли маєте охоту позбути ся на часок своїх життєвих химер, гри-

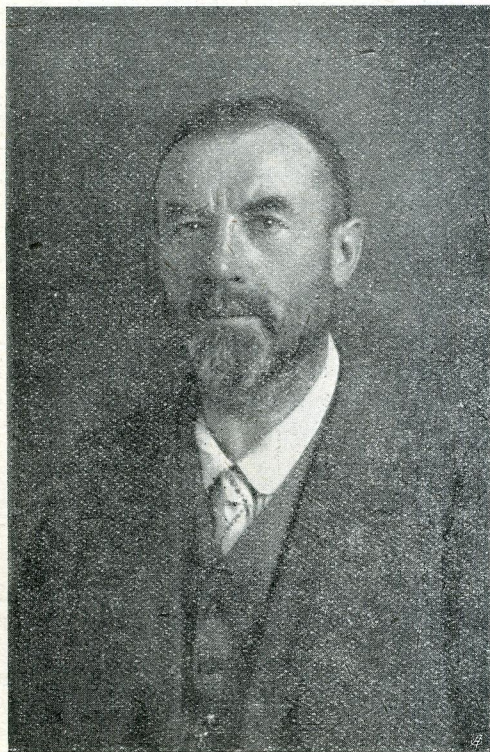
зот, киньте все, а йдіть у гори, йдіть до Космача, не забудьте відвідати гроби Кравчука й Кирашука, а звідси на Лисуню, огляньте Довбушеві комори, почувте там високо на полонині чарівний звук соїлки, який занесе вас аж під Чорногору. З самої Лисуні бачите при погоді як на долоні Чорногору з її сумезними хребтами. Звідси маєте вид на полонини, плаї до Яворова, Жабйого, Яблонова, Печенїжина.

Тому кілька років провадив сюди прогульку голова драматичного кружка з Яблонова Дзерович, судовий секретарь, суддя Барчинський, др. Боцюрків. Тепер вони всі в російській неволі. Перший з них перед війною учив стрільців-добровольців муштри, мав переводити маневри Стрільців у горах між Яблоновом, Березовими й Космачем, а тимчасом покликали його і в боях у Карпатах дістав ся він у полон. Прощали його Стрільці як доброго, привітного батька-отамана, та не судило ся йти з ним ураз до бою, розійшли ся їх стежки, сей в армію, а ті в ряди славного Січового Брацтва. Пішло тих добровольців з Космача, Мишина, Яблонова сила, та небагато з них мало щастє стати в ряди Стрільців, бо не приймали поза „число реєстрованих“. Ах, гіркий то був початок і попсував цілий перший запал, особливо молодих, ще не загартованих хлопців, які, не можучи з причини інвазії вернути ся, ховали ся по горах, втікали на Угри й багато дечого бачили, як у часі першого відвороту австрійських військ горіли села, хати, а потім пішли арештування або й ще гірше... От жертви війни й помилок, які спричинили, що багато наших мужиків з нерозуму утікло в світ за очі (як напр. з Утороп); гнав їх туди панічний страх і козацька нагайка. Та всі ті нещастя не скривили народньої душі. Народ у горах став більше мовчазний, не чути співів, зате кожний продумує про будучину, а яка вона нас жде? Тут не треба й не поможуть слова, треба народови діл, тут поможуть ті, що хочуть як солідні робітники піти по селах і гріш, якого народ має доволі, не дасть в руки лихварів, треба перевести віддодженне селянських ґрунтів, запропонувати правительству викуп домен, дісів, як колись панщини. Тут є поле до праці для правдивих працьовників, менше дискусій, комбінацій, а більше праці, праці і ще раз праці... бо думка в нас одна й діло спільне.

Синдик з Яблонова.

Покійний Кость Панківський, директор Краввого Союзу кредитового у Львові.

Др. Степан Федак, директор товариства взаїмних обезпечень „Дійстер“ у Львові.

Кость Панківський на смертнім ложі (в Кїїві).

3 українського життя в Києві.

З розмови з д-ром Ст. Федаком, про поворот котрого з Києва до Львова ми недавно донесли, надрукувало „Діло“ ряд споминів, з яких вибираємо ось тут ту частину, що відноситься до українського громадянського життя в Києві.

Українське життя, яке застали українські закладники в Києві, дуже важке. Преси й товариств, тих двох єдиних публичних форм українського життя, нема. В Києві виходить тільки „Рідний Край“, видаваний, як давніше, Оленою Пчілкою, в передконституційній правописній одязі, бо в київській губернії видано розпорядок, що видавництва „малоросійським нарідом“ мусять друкувати ся російською правописю, як перед 1905 р. Проби видавництва в інших містах постигає правильно передчасна смерть з рук адміністрації. Так вийшли тільки 3 книжки заснованого в Одесі журналу „Основа“. З київських товариств клуб „Родина“ перемінив ся в комітет, який удержує шпиталь, і існує тільки в сій формі. „Київське Наукове Товариство“ формально не розв'язане, але вести своєї діяльності не може.

Сумною подією в житті українських закладників була смерть директора Костя Паньківського. Покійний занедужав на інфлюенцу, яку перестудив, з чого дістав запалення легких, котре спричинило смерть. Нездужав всього кілька днів, не маючи до останньої хвилині свідомости катастрофи й вірячи в швидке одужання. Похоронили його в тимчасовім гробі на Байковім кладовищі при великім здвизі народу, бо покійний був знаний і шанований серед тамошнього українського громадянства. Коли по його смерті звернули ся його товариші не долі до губернаторства за дозволом, аби похоронний обряд відправили гр. кат. священники, в губернаторстві відповіли, що се не справа політичної адміністрації, тільки чисто внутрішня справа рим. кат. парохії. І справді з дозволу рим. кат. пароха похоронний обряд відправили гр. кат. священники, яким асистував також один рим. кат. священник. З огляду на военний час українське громадянство здержало ся від похоронних вінків. Та все-таки були два вінки: „Незабутньому Костеві Паньківському від родини М. Лисенка“ (напись на білій ленті) і розкішний калиновий вінок з синьо-жовтою лентою з написом: „Невтомному Працьовникові Українського Пьєменту К. Паньківському від Київської Української Молоді“. В 6 місяців по смерті покійного відправлено в рим. кат. каплиці на Байковім кладовищі панахиду. Правила за дозволом губернаторства гр. кат. священники, співав хор хормайстра театру Садовського, людей зійшло ся до 500.

Другою сумною подією була смерть Івана Франка. Російська преса, як столична, так провінційальна, подала з сього приводу статі. У „Кієвск-ій Мысли“ між кількома статями була також стаття д-ра Свенціцького. Українська громада уладила у Володимирськім Соборі панахиду та зложила кондоленції донці покійного Анні, яка живе в родині своєї матери в Києві. Тільки з огляду на труднощі комунікації у военнім часі не висилано до Львова кондоленційних заяв.

За тиждень.

Воєнні події. — Італія виповіла війну Німеччині, Румунія Австро-Угорщині, а Німеччина Румунії. — Поворот першої німецької підводної лодки з Америки. — Війна й німецька соціалдемократія.

В лютих боях на північно-східнім фронті наступив у сім тижні на Волині й у східній Галичині розмірно спокій. Однак оживлені пересування військ за фронтом і продовження місцевих боїв се найкращі признаки, що російська офензивна сила зовсім невичерпана. Російські наступи обіймали тільки невеличкий простір у південній Буковині та в області на північ від Татарського провалу. Росіяне старали ся дістати знов у свої руки Стару Віпчину, щоб звідси

мати операційну підставу проти нових становищ союзників на Магурі, однак німецькі відділи відперли їх наступ. Така сама доля зустріла п'ять разів повторюваний наступ Росіян на півночі від Татарського провалу, де їм ходило про перехід через хребет гір на Угорщину. На північ від Дністра приходило тільки до боїв артилерії й до патрульних стріч. На фронті армії ген. Бем-Ермолі не повторили ся вже великі наступи в околиці Перепельники-Пеняки. Стихли також зовсім битви над долинім Стоходом. До незначних боїв прийшло тільки на фронті Двини на схід від Фрідріхштадту. З денників довідуємо ся, що Росія в цілі доповнення своїх боввих сил — має доставити на Волинь і до Галичини всі сибірські війська. Тоді Японія обняла-б оборону російських інтересів на далекім Сході.

На західнім фронті положення на загал не змінило ся. Англіїці осягнули тільки незначні успіхи на північ від Сомми коло Тієнваль, де ведуть ся весь час дуже завзяті бої. Преса держав порозуміння зазначає виразно, що союзники можуть посувати ся на сім терені тільки ступінь за ступнем. На полудне від Сомми приходило лиш до незначних боїв. Рівночасно з своїми операціями над Соммою та над Масою виявили союзники живішу діяльність і на інших частях фронту, що являєть ся мабуть наслідком великої военної ради. Також в околиці Вердену не було спокою, однак всі французькі зусилля не мали найменших успіхів.

По здобуттю горницького примітка дійшли Італійці через гору С. Мікеле й Зельп-Довердо до глибоко врізаної долини Вальоне, яка відділяє високорівню Комен від високорівні Довердо. Против австрійської нової лінії, яка пробігає на схід від Вальоне й означає значне скорочення фронту між Віпшахом і морем, звертали ся сильні італійські наступи, однак їх усіх відперто. В часті фронту Віпшах-Плява обмежували ся Італійці передовсім на діяльності артилерії (проти відтинка Салькано-Вертойба), що дало австрійським військам нагоду прогнати слабші італійські відділи, які загнуздили ся були по сім боці Сочі коло Брітоф і Гльобни. На тирольськім фронті відперто італійські наступи на Руфреддо й менші їх операції на горі Піяно та Чіварон. Не мали успіху італійські наступи і в долині Фляймсеу.

На балканськім терені війни болгарські й німецькі війська по зайняттю Флоріни пішли дальше вперед і зайняли на полудне від озера Преспи Біклішту, на схід від Флоріни місцевости Баницю й Екші та прогнали ворогів з Малки Нидже. Слабші сили Болгар і Німців мали перейти Месту й вислати стежі проти Кавали. Таким чином вороги були-б окружені в своїм становищі перед Солунем, яке має вигляд примітка. Англійсько-французькі сили напали без успіху на болгарські становища на південь і південний захід від Дойрану й під Маядагоном на захід від Вардару. Зате ліве болгарське крило зайняло в долині Струми Деміргісар, перейшло коло Серес на лівий беріг Струми в просторі Бутковагелі й зайняло ряд сіл на західнім березі ріки. Війська почвірного порозуміння, до яких в останнім часі прибуло 10.000 Росіян і одна дивізія Італійців для задокументування „одностайности фронту“, мають виносити на сім фронті понад 300 тисяч люда. Між ними находить ся значна часть колоніальних формацій з Єгипту й Марокка та коло 65.000 недобитків сербської армії.

На турецьких фронтах не стало ся нічого важного. Із турецьких звідомлень виходить, що Турки поширили свої успіхи в Персії, а на Кавказі офензива їх правого крила вискала дещо терену на північ. Крім сього ведуть ся бої на іракськім і єгипетськім фронті.

В останніх днях зайшли дві дуже важні події, а саме Італія виповіла війну Німеччині, Румунія Австро-Угорщині (обидві війни виповіджено 27 серпня с. р.), а найблизшого дня Німеччина Румунії. Виповідження війни Німеччині з боку Італії не представляє для першої ніякої небезпеки, бо воно тільки формальне ствердження сього, що було між сими державами від хвилі вмшання Італії у війну з Австро-Угорщиною. Ціла участь Італії у війні проти Німеччини

скінчить ся певно на висланню більшого або меншого відділу військ на західний терен війни й на такій самій допомозі своїм союзникам на Балкані. На ніщо більше Італія не збудеть ся, бо надто заангажована сама у війні з наддунайською монархією.

Зате далеко не так масть ся справа з Румунією. Ся держава, що віддавна не була заангажована в ніякій війні, має свіжі, добре вишколені сили, а недавно дістала з Америки через Росію й значну скількість муніції. Обраховують, що Румунія зможе виставити 700—800-тисячну армію, себто понад 10 процент цілого її населення опинив ся-б тоді під оружем. Румунії ходить передовсім про Семигород, гористу часть Угорщини, заселену румунським населенням, а також про сумежні части Угорщини, заселені Румунами, та про румунську Буковину. З уваги на те все, а також тому, що Румунія виступила до бою по 25 місяцях світової війни, в якій осередні держави стоять в огні майже проти цілого світа, що мусіло мати очевидний вплив на їх обезсиленне, новий союзник почвірного порозуміння буде для центральних держав вельми небезпечним противником. Чи відіграє Румунія рішачу ролю в сій війні, себто чи буде вона сим язичком у вазі, чи з другого боку її виступ не матиме ніяких важніших наслідків (як сим потішають ся деякі денники), тяжко щось про се нині сказати. Нині можна сказати тільки се, що з хвилею виступу Румунії т. зв. східний фронт продовжив ся на сотки кілометрів, а Болгарія виставлена на небезпеку з двох сторін. Не треба забувати й того, що тепер дуже можливе також вмішанне Греції у війну, очевидно по боці почвірного порозуміння.

Недавно вернула з Бальтімори перша німецька підводна торговельна лодка „Німецьчина“ до пристані в Бремені. Се безперечно великий політичний, моральний і технічний успіх Німців на морі, до чого привязують вони великі надії на будуче, бо-ж англійська блокада показуєть ся таким чином майже неістнуючою. „Німецьчина“ привезла з Америки такі роди предметів, які в осередніх державах тяжко тепер роздобути, а які находять всюди велике запотребування (кавчук, гума і т. д.). Очевидно, за „Німецьчиною“ піде в світ багато інших підводних німецьких лодок, а кілька вже мало навіть пустити ся в непевну, далеку дорогу. Підводна лодка „Німецьчина“ має 64 метри довжини, 8 глибини, а 4 метри ширини. Управляє нею капітан Кеніг.

На сьому місці в нас вже раз писало ся про розлам і партійні спори в середині великої німецької соціалдемократичної партії. Боротьба між соціалдемократичними організаціями ведеть ся з меншою силою дальше на превелику шкоду поступу людства, поминаючи вже се, що через неї не відіграла соціалдемократія в сій війні тої ролі, яку на неї покладано. Перед у сій боротьбі ведуть наймогутніші робітничі організації в Берліні. Берлінське робітництво віддавна не годило ся з політикою головної управи партії в часі війни та з політикою більшости соціалдемократичних послів. Ся боротьба довго кипіла, а вкінці прийшло до явного спору в партії. За Берліном пішли й інші міста, а передовсім Бремен, де боротьба незвичайно заїла. Опозиція виступила також проти головного органу партії „Vorwärts“ (Вперед), який по довшій ваганню став також по стороні головної управи. Вона ширить свої думки в новім видавництві „Листи Спартака“, видаванім на правах рукописи. Найбільший моральний вплив має серед опозиції письменниця Роза Люксембург і посол Карло Лібкнехт (обоє засуджені). Чисельно більшість в опозиції становлять групи Ледебура й Адольфа Гофмана. Опозиція агітує тепер проти головної управи партії сим способом, що накликає робітництво, щоб не давало їй ніяких складок. Се вже деякі соціалдемократичні організації ухвалили, а навіть перевели в життє, що викликало в деяких округах (напр. у Тельтоф-Бескоф) урядування двох соціалдемократичних управ. Так отже антимилітарної агітації німецької соціалдемократії перед війною не можна було погодити зі становищем управи й послів сеї партії в часі війни.

I. H.

Вісти.

З Берліна. Від трьох місяців відбувають ся правильно у залі готелю князя Альбрехта в Берліні т. зв. „Osteuropäische Empfangsabende“, в уладжуванні котрих бере участь і Союз визволення України. Один з таких вечерів 2 серпня, присвячено у великій часті українській поезії й українській пісні. Пані Марія Люке з берлінського театру й панна А. Ц. Вутцки відспівали турецький і болгарський національні гимни, а накінці почуло ся „Ще не вмерла Україна“ й „Не пора, не пора, не пора Москалеви й Ляхови служити“. Завдяки повному темпераменту та зрозумінню відспіванню панни Вутцки обидві пісні прийняли присутні з одушевленим признанням, а проф. Евген Турула майстерно акомпаніював на фортеп'яні. Пані Люке, котра вже не перший раз виступає перед берлінською публікою з українськими віршами і якій належить ся вдяка за те, що познаймила Німців з захоплючою, хоч і тужною музою Шевченка, деклямувала й сим разом три поезії українського геніяльного Кобзаря та зробила велике вражіння.

Поза тим проф. Каснер мав виклад про болгарську літературу; він усе кожного вечера находить нагоду сказати дещо наукового й цікавого про давню й нову болгарську літературу, про людей і країну. Також говорив д. Юрій Церетелі про визвольні змагання грузинського народу, котрий думає, як і інші поневолені російським царизмом народи, що в світовій війні рішаєть ся його доля. Дуже річового й багатого змістом викладу вислухано з великою цікавістю, а публіка виявила дуже теплі симпатії для грузинського народу, історія котрого така славна, а котрий так гаряче тужить за волею, хоч досі у великім світі так мало відомий.

Турки на Україні. Під сим заголовком подає у ч. 49 „Номан“ статейку, з якої наводимо деякі уривки: „Сими днями прийшла з Берліна вістка, що напевно здивувала, як ворогів, так і приятелів. Се — телеграма, що турецьке війське йде до Галичини для підмоги Австрійцям.“

Представивши дотеперішню участь Турків у всевітній війні, пише далі автор: „Німецькі й австрійські часописи бачуть у сім тільки знак згідливости у воєнних операціях. Ми — яко близькі до українського народу — бачимо тут значно більше: се вже не перший раз турецьке військо йде на Буковину та до Галичини. Правда, досі Турки появляли ся в сих землях тільки як вороги. Багато кривавих розправ мала Україна з Туреччиною, але не одні тільки спори знає історія українсько-турецьких відносин. Не один раз Україна бачила в Турках не ворогів, а приятелів і союзників. У другій половині XVII в. українські патріоти гляділи на Турків як на оборонців від московської неволі, а в часі великої північної війни український гетьман Мазепа був посередником між своїм північним союзником Каролом XII і полудневим — турецьким султаном. Після невдачі під Полтавою Кароль XII і Мазепа шукали захисту в союзній Туреччині. Коли-ж Україна попала зовсім під московське ярмо, маса вільних козаків покинула свою стару батьківщину й шукала нової батьківщини в турецьких землях.“

Згадавши, як „у часі всевітньої війни провідники українського руху нераз звертали ся з звітвленнями до турецького уряду й виступали в Туреччині з лекціями та промовама про українську справу“, та про Союз визволення України, кінчить автор статейку: „Й ось тепер турецька армія йде до австрійської України боронити й визволяти Українців від Москалів. Український народ не дасть затуманити собі голови московськими байками про Турків-бісурманів. Він бачить в них приятелів і оборонців, що були колись ворогами, але вміли й приятелювати. Й коли на се божа воля, Турків привитає і стара столиця України — Київ.“

Конфіскація української книжки в Росії. „Р'язь“ з 9 серпня повідомляє: „На основі закону про місцевости, де оповіщено воєнний стан, накладено арешт на видання: „Чому наша земля зветь ся Україною?“

Сумнівні знаки. Під сим заголовком пише берлінська часопись „Die Post“ у ч. 416 ось що: „Конференції у Відні займали ся, як, не завиваючи справи, признають урядово, питанням управильнення приналежности „спільно зайнятих частей ворожого краю“, отже новоуладженнем Польщі. Жве в нашім сьогоднішнім ранішнім виданню підчеркнули ми небезпеку, яка виплила-б з того, що управильненне сеї справи наступило-б, заки позволить ся загальній публичній опінії про се говорити. Які слухні були наші побоювання, доказує поява тритомового твору про Польщу „Економічне зближенне між центральними державами й економічна будуччина Польщі“, автором котрого є відомий польський національний економ і публіцист барон др. Роджер Баталія. Перший том твору, який має окремиий заголовок „Митовий і економічний союз між Австро-Угорщиною й Німеччиною“, попереджає передмова проф. д-ра Л. Яворского, де з поглядом на цілість твору характеризує ся роля Польщі в середньо-європейській політиці й економії. В сій передмові знаходимо між иншим отсі висновки, підчеркнені розбиттем друку так, що впадають в очі: „Політична програма Польського Начального Національного Комітету лишаєт ся незміненою також в економічній області: відірванне від економічної системи східної Європи, перебудова на економічну систему середньої Європи, злука з середньою Європою назверх, зміцненне і поправа взаемин Польщі з рештою середньої Європи в рамках односторонніх обосторонніх інтересів, отже з вищого погляду великих спільних інтересів — самостійність у новоуладжуванню, як і дальшій пособлюванню економічного розвитку російської Польщі, котра має злучити ся з Галичиною в одну правнодержавну одиницю під Габсбургським берлом“. Се слово, а мусимо признати, що його треба назвати дуже щирим при теперішній загальній поздержливості, подиктованій цезурними обмеженнями, дає відкритий простір припущенню, що інтереси Німеччини й Австро-Угорщини розділені в сій справі не зовсім рівномірно. Було-б на часі, щоб з міродатної сторони заперечено таким оголошенням, як се приносить названий твір, инакше маєт ся нахил приймати, що треба рахувати ся вже з фактами там, де можна-б було думати щойно про думки; бо-ж книжка зявила ся у видавничій фірмі ц. і к. надвірної й університетської книгарні Вільгельма Брауміллера у Відні“.

Миргородське купелеве місце. Міська управа Миргорода, полтавської губ., постановила уладити бульвари на вільних шматках землі, а в осередку міста близько цілющого джерела, де гадають вибудувати грандіозну будову водолічниць, насадити великий парк. Окрім того управа постановила поліпшити культурний стан цілого міста. Користанне з цілющих джерел почнет ся в перших днях серпня.

„Як Поляки розуміють свою волю?“ Про французьку брошуру під сим заголовком пише віденський місячник „Die Wartburg“ у серпневім числі ось що: „Український політик дає тут знамените інформаційне представленне думок, якими живе сьогоднішня Польща, а безмірно тяжкої польської справи було-б неможливо розвязати без докладного знання ріжних польських змагань. Що Лозинський не настроений прихильно до Поляків, не потрібно й говорити, все-ж його писанне не робить ніде вражіння несправедливого. Порівнанне з публікаціями з польського боку певно випаде в його користь. Поручаємо сю книжечку як необхідну для всіх тих, що хочуть познайти ся докладнійше з польським питанням.“

Про географію України проф. Ст. Рудницького, видану Союзом визволення України, подав берлінський „Der Bankier für Alle“ в ч. 679 рецензію У. П. „Мало є країв на землі, — читаємо тут, — які географічному знанню так мало відомі, як Україна, котра наслідком подій світової війни здобула зовсім особливе значінне й будуча доля котрої з так багатьома иншими новонародженими питаннями вибила ся на перший плян загальної цікавості. Тому з радістю витаємо появу отсього великого твору“. . . Подавши зміст книжки, зверхній вигляд якої дуже хвалить, кінчить рецензент:

„З великою старанністю й докладним річевим знаннем оброблений дуже багатий матеріал знайшов тут взірцеве представленне, тому поручаємо дуже сей твір в цілі зовсім певної орієнтації в географічних, економічних і політичних відносинах України.“

3 румунських настроїв. У „Berliner Tageblatt-і“ цікаво описує Бернгард Келлерман букарештський настрої. Ось дві картинки з них. „В новішій часі виринуло багато фільмів з Росії; коли зявив ся царь на білім полотні, зайшло щось зовсім незвичайне: публіка піднесла ся з місць! Вона не могла не висловити своєї окремої пошани й почесити заступникови Поляків, Фінів, Українців і бесарабських Румунів, панови шибениць, тюрем і нагайок, опікунови-патронови поліційних шпіонів і злодіїв. Розумієт ся, була се замовлена робота. За кілька рублів і горстку білетів можна легко зааранжувати щось таке. Жарт навіть не дорогий. Коли видасть ся кілька тисяч рублів, можна навіть в опері уладити найкращі політичні демонстрації. Тут і деінде, дуже легка справа та стара рецепта“...

„Також соціалісти уладили похід у часі мого побуту. Були се бідаци та зубожілі, відіпхнені від столів життя, котрі вийшли з своїх кутів і кривок і вдерли ся на вулиці блеску й багатства. Вулиці служать у Румунії, країні з демократичними принципами, в першій мірі народови, а щойно в другій лінії комунікації. Хто хоче уладити похід, має право до вулиці, а комунікація мусить на такий час устати. Отже мусіли також при сім поході ждати елегантські вози. Поліцаї старали ся про те, щоб похід демонстрантів застав вільні вулиці. Можна там також співати, що бажаєт ся, і демонстранти співали міжнародній гимн. Також прапори можна там нести, в якій барві хто хоче, й соціалісти несли свої червоні прапори через „Calea Victoriei“. Особливо один прапор стрічали голосним криком. На сім прапорі стояло: „Геть з війною. Хай живе світовий мир!“ Великопанський світ у повозах і коло вікон гостинниць захоував ся спокійно й усміхав ся, — для нього війна не має ніяких страхіть“.

Зїзд наддунайських міст. Поминаючи великі допливи, з яких велика часть випливає з української землі або перепливає нею, Дунай сплавний на довжині 2382 km. Великі кораблі можуть іти до Регенсбургу, а менші до Ульму. Зате Рейн сплавний тільки на просторі 861 km., Лаба (Ельба) 868 km., а Одра 675 km., отже всі разом менше ніж Дунай. Одначе всі ті ріки получені разом дали-б одну з найкращих систем річної плавби й така система уможливила-б річну комунікацію між Північним і Балтійським та Чорним морем. Аби близше обговорити сей плян, збираєт ся з початку вересня в Будапешті конгрес наддунайських міст союзних центральних держав, кошти якого покривають Відень і Будапешт. На деннім порядку такі три головні точки: 1. технічні праці; 2. міжнародні правні питання і 3. приватно-правні питання, які головно торкають ся прав щодо берегів ріки.

Бібліографія.

Виданне Союзу визволення України.

Богдан Заклинський. Що треба знати кождому Українцеві? Виданне третє, з картою України. Відень, 1916. Стор. 40. Ціна 30 сотиків.

Отсе нове виданне книжечки Богдана Заклинського є докладом, що вона знайшла широкий круг читачів. Находить тут читач найпопулярнійші відповіді на питання, що торкають ся українського народу, української землі, української мови, віри Українців, їх рідного краю, історії України, її відзнак, патріотичних, родинних і громадянських обовязків Українця. Закінчують книжечку розділи: Українець на чужині, Чим можемо повеличати ся й Наші домагання. Тому, що ціни друку й паперу значно підскочили й що додано карту України, ціна книжечки підвищена, все-ж-таки дуже дешева. Книжечку, відому під назвою „жовтої“, найвигіднійше замовляти в більшій числі примірників.

Die Ukraine. Beiträge (Знадібки) von Hofrat Alexander Barwinskyj, Prof. Dr. Paul Cremer, Dr. Eugen Lewicky, Dr. Falk Schupp. Kriegspolitische Einzelschriften (Воєнополітичні монографії). Берлін, 1916. Стор. 104. Ціна М 1.80, К 2.70.

Хоч отся книжка складаєть ся з чотирьох статей різних авторів, а ті є членами двох національностей (два Українці та два Німці) і пишуть про різні предмети, все-таки сі статі зливають ся в одну досить гармонійну цілість. Радник Ол. Барвінський малює картину „Політичних і культурних взаємин Українців з західною Європою“. У своїй статі (стор. 27) виходить автор від думки передчасно помершого великого історика Карла Лямпрехта, котрий уважав „теперішню війну в межах загального ходу європейської історії останньою боротьбою Германства й латинського славянства проти нападу східного варварства“, ставив боротьбу з Москалями в одній лінії „з найпочеснішими згадками про боротьби з Гунами, Мадярами й Турками“, бо сі війни ведено також, як і теперішню, в обороні європейської культури й цивілізації перед азійським zalивом. І становище Українців у теперішній війні проти Москалів треба пояснювати у великій мірі діланнем давніх європейських культурних впливів на український народ, хоч він належить до східних Славян, жив у тісних взаєминах з византійським царством і через те підлягав византійським культурним впливам. Одначе не вважаючи на тісні взаємини з византійським царством, з Болгарією й Сербією, між українським народом, — усе одно, чи він жив державним самостійним життям, чи стратив політичну самостійність, — і західною Європою були такі живі династичні, державні, церковні й культурні взаємини, що вони відіграли велику ролю в боротьбі за національну самостійність з Московщиною з одного боку, а з другого подиктували Українцям оперти ся на центральних державах. Докладним представленням сих старих взаємин українського народу з західною Європою, західними культурними впливами й діланнями на Українців протягом цілої історії України займаєть ся праця Ол. Барвінського, яку з живим зацікавленням перечитає не тільки чужинець, але й Українець.

Праця проф. Павла Кремера „Україна та її історичні пісні“ (стор. 44) взірцева щодо живости викладу, в якій дучить разом не тільки історичні події, що викликали відповідні пісні, зміст пісень і їх характеристики, але й оповідання про головних посителів української історичної пісні — кобзарів. У досить монотонну інформаційну літературу про українське питання в німецькій мові вносить праця проф. П. Кремера свіжий подув, оброблюючи мало торканий у сій літературі матеріал і познайомлюючи з ним німецький та загалом західно-європейський світ. — Третя статя збірки „Україна“ п. з. „Відродження України“ д-ра Евгена Левицького (стор. 17) познайомлює читача з національним відродженням українського народу від кінця XVIII в. по нинішній день на культурнім (головно літературним) і політичним полі, присвячуючи окремих розділ розвитку українського піємонту, себто галицької України. — Про вагу української справи для Німеччини говорить статя д-ра Фалька Шуппа п. з. „Україна яко міст Німеччини до східних країв“ (стор. 12). З погляду на Україну як етнографічну одиницю, на український народ і його історію, на багатства України й талановитість Українців, на переважне значіння України для державної могутности Росії виводить автор, що ціле балканське питання се карлик у порівнянню до української справи. „Киньмо оком на карту, каже автор, а побачимо, що дорога з Берліна до Одеси коротша ніж з Берліна до Царгороду. Бачимо далі, що через Варшаву, Київ і Ростов над Доном, а далі, обійшовши Кавказькі гори, через Тифліс, Тебрис веде безпосередній залізничий шлях до Перського залыву, а звідти до Індії. Росія хотіла перегородити центральним державам дорогу через Балкан при помочи свого сербського васала“. . . „Отже відіпхнення Росії від Чорного моря привертає політичну рівновагу нашої части світа супроти Сходу й відкриває небезосновні вигляди на оживлення великої культури кавказьких країн, передовсім Грузії та сусідньої Азії.“ Проект щодо України з часів Бісмарка був тільки тягом на політичній шахівниці та звертав увагу Німеччини, де Ахілева пята Росії, а сьогодні він диктує головні напрями німецької політики.

Найдешевша українська книжка в часі війни

вийшла саме накладом

Союзу визволення України:

Др. Льонгін Цегельський:

Русь-Україна а Московщина-Россія.

Друге, перероблене видання.

Книжка обіймає 128 стор. друку й має карту України, а коштує лише 80 сот.

В кожного Українця-воєка, в кожного інтелігента (інтелігентки), що береть ся за ширення української національної свідомости серед мас, у кожній читальні, в кожного ученика (учениці) повинна знайти ся в руках отся книжка, як не для його власного ужитку, то для поширення свідомости історично-політичної, економічної та мовної окремішности української нації від московської.

Давайте з хати до хати, з рук до рук.

Спішіть з замовленнями!

В адміністрації „Вістника“ (Josefstädterstraße 79/6, Wien, VIII. Телефон 13.430, чек. конто 107.090) можна ще набути такі видання „Союзу визволення України“:

- Олександр Скоропис-Иолтуховський. Значіння самостійної України для європейської рівноваги —20
- Т. Шевченко. Кобзарь. Вип. 1. і 2. Кождий випуск бр. 1— в опр. 1'40
- Проф. М. Грушевський. Як жив український народ. Коротка історія України. З малюнками і картою України . . . —50
- Сім пісень. Гостинець для українських воєків. З поемами . . . —20
- Др. Б. Барвінський. Звідки пішло імя Україна —20
- Краснов. Що тепер дієть ся в Росії —10
- Др. М. Лозинський. Галичина в життю України —60
- Українські колядки —20
- Холмщина —30
- М. Возняк. Наша рідна мова. З портретами —10
- Проф. І. Шишманов. Роль України в болгарським відродженню (Вилув Шевченка на болг. поєств передвизвольної доби) —20
- Проф. С. Томашівський. Церковний бік української справи —30
- О. Кириленко. Українці в Америці —50
- Др. І. Крип'якевич. Українське військо. Короткий історичний нарис з малюнками —40
- Др. Л. Цегельський. Русь-Україна і Московщина-Росія . . . —80
- Др. Осип Назарук. Слідами Українських Січових Стрільців. З малюнками. Брошур. 350, в оправі 4'50
- Prof. M. Hruschewskyj. Geschichte der Ukraine. Teil I . . . 6—
- Prof. M. Hruschewskyj. Die ukrainische Frage in historischer Entwicklung (Укр. справа в історичнім розвитку) . . —50
- Б. Cleinow. Das Problem der Ukraina. Українська проблема. (Про умови самостійної української держави) . . . —20
- Dr. S. Rudnykuj. Ukraina. Land und Volk. Eine gemeinfaßliche Landeskunde. (Україна. Край і нарід. Загальнодоступна географія України), 61 опур. 10—, в оправі 12—
- Україна. Край і нарід. 40 образків з вище наведеної книжки 2—
- Н. Boczkowski. Ukrajina a ukrajinská otázka. (Україна й українське питання) По чеськи. З картою України . . 1—
- V. Choma-Dovski. Ukrajina i Ukrajinci (по хорватськи). 1—
- Памяти Івана Франка (опис життя, діяльности й похорону). Зладив М. Возняк 1—
- Богдан Заклинський. Що треба знати кождому Українцеві? Третє видання, з картою України —30
- Іп. Бочковський. Фінляндське питання 1—

Гроші просимо вислати одночасно переказом або чеком ч. 107.090.

Адміністрація.

Зміст: М. Троцький. Українська справа в Росії. — Пачкування москвофільства. — Т. Панов. Болгарія й українська справа. — Н. В. Фінляндське питання з державно-політичного боку. Будучина Фінляндії. — Полонений О. Кобець. Дитино, дитино, хотів би я знать (вірш). — Сидник з Яблонова. З країн, де Довбуш гуляв. — З українського життя в Києві з знімками: Кость Паньківський, К. Паньківський на смертнім ложі в Києві. Др. Степан Федак. — І. Н. За тиждень. — Вісти: З Берліна. Турки на Україні. Конфіскація української книжки в Росії. Сумнівні знаки. Миргородське купецке місце. „Як Поляки розуміють свою волю?“ Про географію України. З румунських настрій. Зїзд наддунайських міст. — Бібліографія.

Відповідає за редакцію: Микола Троцький.
З друкарні Адольфа Гольдцваєна у Відні.

Львівська державна
наукова бібліотека